

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

455

Vragen van het lid **Sjoerdsma** (D66) aan de Minister van Buitenlandse Zaken over het bericht «Nederland blijft Israël F-35 onderdelen leveren ondanks waarschuwing schending oorlogsrecht» (ingezonden 8 november 2023).

Antwoord van Minister **Schreinemacher** (Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking) en van Minister **Bruins Slot** (Buitenlandse Zaken) (ontvangen 23 november 2023).

Inleiding

Bijgevoegd bij deze beantwoording vindt u twee documenten die deel uitmaken van het besluitvormingsproces om niet in te grijpen in de werking van de Regeling Algemene vergunning NL009 die ziet op de doorlevering van Amerikaanse F-35-onderdelen. Het betreft twee nota's waarin de integrale advisering ten behoeve van besluitvorming is uitgewerkt. Deze nota's volgen elkaar op waarbij de tweede nota (d.d. 15 november) aanvullingen, en verduidelijkingen van de eerste (d.d. 19 oktober) bevat en de basis vormt voor het genomen besluit. Daarnaast vindt u in de bijlages een informatie-nota van de Directie Juridische Zaken over internationaalrechtelijke aspecten van het gewapend conflict tussen Hamas en Israël en een door ons gevraagde juridische appreciatie van een uitspraak van Hoge Vertegenwoordiger van de Unie voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid Borrell. In de openbaarmaking van deze stukken is een zo groot mogelijke mate van transparantie betracht, waardoor u de juridische elementen aantreft evenals andere elementen die hebben bijgedragen aan de brede afweging die ten grondslag ligt aan het genomen besluit.

Tot slot bieden wij excuses aan voor de late verzending. De aard van de vragen vereiste brede afstemming waardoor meer tijd nodig was voor een zorgvuldige beantwoording.

Vraag 1

Klopt het dat dit kabinet goedkeuring heeft gegeven voor de levering van F-35 onderdelen aan Israël mid-oktober?¹

¹ NRC, 7 november 2023, «Mogelijk is Nederland medeplichtig aan oorlogsmisdaden door levering van F-35-onderdelen aan Israël» (Mogelijk is Nederland medeplichtig aan oorlogsmisdaden door levering van F-35-onderdelen aan Israël – NRC).

Antwoord 1

Het kabinet heeft na het uitbreken van de oorlog in Gaza geen besluit genomen om onderdelen aan Israël te leveren. Er is besloten niet in te grijpen op een bestaande regeling die in het kader van Nederlandse deelname aan het F-35-programma is ingeroepen. Middels deze regeling worden onderdelen die in Amerikaans eigendom zijn vanuit het *European Regional Warehouse* in Woensdrecht doorgeleverd naar gebruikers van de F-35, waaronder Israël.

Vraag 2

Klopt het dat de Ministers van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking deze goedkeuring hebben gegeven, ondanks de ambtelijke waarschuwingen dat hiermee mogelijk «ernstige schendingen van het humanitaire oorlogsrecht» worden begaan? Zo ja, kunt u aangeven waarom u deze waarschuwingen hebt genegeerd?

Antwoord 2

De ambtelijke advisering betrof de vraag of het kabinet middels ingrijpen in de werking van de Regeling Algemene vergunning NL009 de doorlevering van de F-35-onderdelen via het *European Regional Warehouse* aan Israël kan en wil stopzetten.

Er is besloten niet in te grijpen in de werking van de Regeling Algemene vergunning NL009. Het kabinet is niet gehouden om de doorlevering van Amerikaanse F-35-goederen onder de algemene vergunning NL009 per individueel geval te toetsen aan de criteria van het Europees wapenexportbeleid, zoals bij een individuele vergunningaanvraag.

Dit besluit is genomen op basis van een integrale buitenlandpolitieke en veiligheidsafweging.

De F-35 is van groot belang voor Israël om te kunnen reageren op een mogelijke regionale escalatie van het conflict (dreigingen vanuit onder andere Iran, Syrië, Hezbollah) en heeft daarbij een afschrikwekkende werking in deze dreiging voor het voortbestaan van Israël. Door doorlevering van F-35-onderdelen aan Israël via het *European Regional Warehouse* te stoppen zouden beperkingen worden opgelegd aan de mogelijkheid van Israël de toestellen in het kader van deze regionale dreigingen in te zetten. Alles afwegende is dit een ongewenst signaal aan Israël en de landen in de regio. In algemene zin geldt dat het complex is om een oordeel te vormen over de naleving van het humanitair oorlogsrecht in relatie tot concrete gevechtshandelingen zoals bombardementen. Dit geldt ook voor specifieke inzet van de F-35. In het ambtelijk advies is het risico op gebruik van Israëlische F-35-toestellen bij ernstige schendingen van het humanitair oorlogsrecht meegenomen.

Op basis van huidige informatie over de Israëlische F-35-inzet kan niet worden vastgesteld dat de F-35's bij ernstige schendingen van het humanitair oorlogsrecht zijn betrokken.

Daarnaast geeft Nederland via het *European Regional Warehouse* in Woensdrecht invulling aan langlopende afspraken binnen het F-35-programma die toezien op betrouwbare doorlevering van onderdelen die in Amerikaans eigendom zijn aan alle partners binnen het programma. Direct ingrijpen in de werking van de Regeling Algemene vergunning NL009 is waarschijnlijk mogelijk op basis van artikel 8 van die regeling, maar zou het ongewenste gevolg hebben dat de doorlevering van F-35-onderdelen naar alle F-35 partnerlanden die gebruik maken van het *European Regional Warehouse* aan een individuele vergunning wordt onderworpen. Het stopzetten van deze leveranties via ingrijpen op de Regeling algemene vergunning NL009 zou afbreuk doen aan de verwachtingen van alle F-35-partners en het belang een betrouwbare bondgenoot te zijn. Het zou ook een negatieve weerslag hebben op het Nederlandse aandeel in het F-35-programma omdat de positie van het *European Regional Warehouse* ter discussie zal komen te staan. Dit zal de inzetbaarheid van de Nederlandse F-35-vloot negatief beïnvloeden en kan gevolgen hebben voor de F-35-motorenonderhoudsfaciliteit die ook in Woensdrecht gesitueerd is. Het kan ook negatieve gevolgen hebben voor de deelname van Nederlandse bedrijven in het F-35-programma.

Voor de kabinetspositie ten aanzien van het bestaansrecht van Israël, het recht van Israël op zelfverdediging en het belang van naleving van het

internationaal recht en het humanitair oorlogsrecht verwijzen wij u naar de beantwoording van het kabinet van het Schriftelijk Overleg Israël en de Palestijnse Gebieden (Kamerstuk 2023 D, nr. 46550)
Tot slot is op het moment niet duidelijk of Nederland in de context van afspraken over het F-35-programma de mogelijkheid heeft om in te grijpen in de doorlevering van goederen die in Amerikaans eigendom zijn vanuit het *European Regional Warehouse* naar Israël. Het kabinet doet op het moment nader onderzoek.

Vraag 3

Had Nederland op dat moment al aanwijzingen dat Israël mogelijk schendingen van het internationaal recht had begaan, in het bijzonder door middel van de inzet van F-35s?

Antwoord 3

Voor de positie van het kabinet ten aanzien van de verplichtingen van Israël onder het internationaal recht verwijzen wij korthedshalve naar de brief van het kabinet bij de beantwoording van het Schriftelijk Overleg Israël/ Palestijnse Gebieden (Kamerstuk 2023 D, nr. 46550).
In algemene zin geldt dat het zeer complex is om een oordeel te vormen over de naleving van het humanitair oorlogsrecht in relatie tot concrete gevechtshandelingen zoals bombardementen. De reden is dat de benodigde specifieke informatie over de omstandigheden en afwegingen daartoe op dit moment ontbreekt. Daarnaast is er in te beperkte mate informatie over de wijze van oorlogsvoering van Hamas en hun infrastructuur in Gaza. Dit geldt ook voor specifieke inzet van de F-35. Op basis van huidige informatie over de Israëlische F-35-inzet kan niet worden vastgesteld dat de F-35's bij ernstige schendingen van het humanitair oorlogsrecht zijn betrokken.

Vraag 4

Waarom hebt u de Tweede Kamer niet geïnformeerd over dit besluit, gezien de zwaarwegende ambtelijke waarschuwingen en het karakter van de levering?

Antwoord 4

Er is na het uitbreken van de oorlog in Gaza geen besluit genomen om onderdelen aan Israël te leveren. Er is besloten om niet in te grijpen op een bestaande regeling die in het kader van Nederlandse deelname aan het F-35-programma is ingeroepen. Middels deze regeling worden onderdelen die in Amerikaans eigendom zijn vanuit het *European Regional Warehouse* in Woensdrecht gedistribueerd naar gebruikers van de F-35, waaronder Israël. Overigens wordt uw Kamer middels het jaarrapport exportcontrole strategische goederen geïnformeerd over de transacties onder de Regeling algemene vergunning NL009. Daarbij wordt ook aangegeven dat er transacties plaatsvinden naar Israël. Uw Kamer heeft dit rapport het meest recent in september 2023 ontvangen (Kamerstuk 2023D38918).

Vraag 5

Bent u bereid de levering van deze onderdelen te staken om te voorkomen dat Nederland medeplchtig wordt aan schendingen van het oorlogsrecht? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 5

Nee, zie het antwoord op vraag 2.

Vraag 6

Wilt u, conform artikel 68 Grondwet, alle juridische adviezen die u hebt ontvangen over (mogelijke) schendingen van het internationaal recht door Israël sinds 7 oktober 2023 uiterlijk donderdag 9 november 2023 aan de Tweede Kamer doen toekomen?

Antwoord 6

Om zo transparant mogelijk aan uw verzoek tegemoet te komen geven we u de volledige nota's waarin u de juridische elementen aantreft evenals de andere elementen die hebben bijgedragen aan de brede afweging die ten grondslag ligt aan het genomen besluit.

Advisering over het internationaal recht vindt zowel mondeling als schriftelijk plaats. Sinds 7 oktober 2023 is er op diverse momenten mondeling overleg geweest over internationaalrechtelijke aspecten van het gewapend conflict tussen Hamas en Israël. De Directie Juridische Zaken van het ministerie heeft hierover voorts op 16 oktober 2023 een informatienota aan ons gestuurd. Deze nota is bijgevoegd. Tevens is een door ons gevraagde juridische appreciatie van een uitspraak van HV Borrell bijgevoegd. Daarnaast vindt binnen het ministerie besluitvorming plaats op basis van integrale advisering, waarin alle aspecten van een voorgenomen besluit bijeen worden gebracht in nota's en in dossiers ten behoeve van overleggen. Van de integrale advisering over de doorlevering van F-35-onderdelen aan Israël maakt ook de internationaalrechtelijke appreciatie deel uit. Een tweetal nota's over doorlevering van F-35-onderdelen via het *European Regional Warehouse* die juridische aspecten bevatten zijn bijgevoegd. De nota's volgen elkaar op waarbij de tweede nota aanvullingen, verduidelijkingen en nuancering van de eerste bevat. Het besluit om niet in te grijpen op de werking van de Regeling Algemene vergunning NL009 is genomen op basis van de tweede nota. Ook is informatie gedeeld over de positie van andere landen en internationale organisaties over het conflict. Het naar buiten brengen van deze informatie kan de positie en diplomatieke betrekkingen van de Nederlandse staat schaden. Zie ook het antwoord op vraag 4 op de vragen van het lid Piri over de doorlevering van F-35-onderdelen via het *European Regional Warehouse*.

Vraag 7

Kunt u de garantie geven dat de juridische dienst in volstrekte onafhankelijkheid en zonder overige ambtelijke bemoeienis haar adviezen rechtstreeks aan u kan uitbrengen? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 7

Ja. Zie in dit verband ook de kabinetsreactie op het rapport van de commissie van onderzoek inzake het *Non Lethal Assistance* (NLA) programma in Syrië (commissie Cammaert) van 20 december 2022 (Kamerstuk 32 623, nr. 322).

Vraag 8

Bent u bereid met spoed deze vragen, de vragen van het schriftelijk overleg over de Situatie in Israël en Gaza d.d. 1 november jl., en de vragen van het schriftelijk overleg d.d. 7 november jl. in voorbereiding op de Raad Buitenlandse Zaken van 13 november 2023, te beantwoorden?

Antwoord 8

Het kabinet heeft de genoemde vragen zo snel mogelijk beantwoord.

Toelichting

Deze vragen dienen ter aanvulling op eerdere vragen terzake van het lid Jasper van Dijk (SP), ingezonden 8 november 2023 (vraagnummer 2023Z18976).